

Лха А.Юндэндорж

Доктор, профессор

Улс төрийн шинжлэх ухааны төлөвшлийн чиг хандлага

Улс төрийн шинжлэх ухааны төлөвшлийн үйл явц өөрийн гэсэн өвөрмөц онцлог шинжийг агуулдаг хэдий ч ерөнхий зүй тогтлыг нь нийгмийн бусад шинжлэх ухаанаас салангид авч үзэхийн аргагүй. Америкийн судлаач К.Дойчийн тэмдэглэсэнчлэн нийгмийн ямар ч ухаан, тэр тусмаа улс төрийн шинжлэх ухаан үүсэл хөгжлийнхөө гурван үе шат болох философийн үе, эмпирик үе, рефлексийн буюу эмпирик байдлыг хянан засварлах үе шатыг дамждаг гэж үздэг. К.Дойчийн загварын талаар ОХУ-ын профессор В.П.Пугачев болон МУИС-ийн профессор Ш.Содном нар нилээд дэлгэрүүлж судалсан байгаа.

Дээрх эрдэмтдийн санал дүгнэлттэй ойролцоо загварыг тухайн үедээ францын социологч М.Дюверже дэвшүүлж байсан талаар судалгааны материалуудад тэмдэглэсэн байх юм. Тэрбээр нийгмийн шинжлэх ухааны үүсэл, өсөлт, хөгжлийн үйл явцыг мөн гурван үе шатаар ангилж үзжээ. Эхний үе нь эртний үеэс XVIII зууны эцэс хүртэл, хоёр дахь үе нь XIX зууныг бүхэлд нь, гуравдахь нь орчин үе буюу XX зууны эхээс өнөөг хүртэлх хугацааг хамарсан байна.

Эрт үеийн улс төрийн сургаалийг өнөөгийн улс төрийн шинжлэх ухаантай шууд утгаар нь адилтган авч үзэж болохгүй ч түүний залгамж чанар болон тэдгээрийн хоорондын генетик холбоог үгүйсгэх аргагүй билээ. Эртний Грек, Ромын болон Хятадын агуу их сэтгэгч Гераклит, Демокрит, Платон, Аристотель, Күнз нарын улс төр, эрх зүйн сургаалиуд нь "Улс төрийн бодлого", "Төр", "Хуулиуд", "Бүгд найрамдах улс" зэрэг бүтээлүүд болон тэдний үлдээсэн гар тэмдэглэл, лекц, захидал, сургамж, захиасуудад тэмдэглэгджээ.

Улс төрийн шинжлэх ухааны цаашдын төлөвшилд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн үе нь шашин сүм хийдийн суртал нөлөөнөөс улс төрийн бодлого болон улс

төрийн сэтгэлгээ бүхэлдээ ангижирсан явдал юм. Энэ үйл хэрэгт Джон Мильтоны "Үг хэлэх эрх чөлөөний тухай", Томас Гобссын "Левиафан", Джон Локкын "Төрийн засаглалын талаархи хоёр санал", Ш.Л.Монтескьегийн "Хуулиудын үзэл санааны тухай", Ж.Ж.Руссогийн "Нийгмийн зөвшилцлийн тухай", А.Фергюсоны "Иргэний нийгэм", Т.Пейны "Эрүүл санаа бодол" болон А.Гамильтон, Дж.Медисон, Дж.Джей нарын бүтээлүүд чухал хувь нэмрээ оруулжээ.

Соён гэгээрүүлэлтийн үе болон францын хувьсгал, Америкийн тусгаар тогтнолын төлөөх тэмцлийн үеүдэд улс төрийн шинжлэх ухааны төлөвшилд дорвитой түлхэц өгсөн онолын үндсүүд боловсруулагджээ. Үндсэн хуульт тогтолцооны талаархи үзэл санаа, бүгд найрамдах болон либерал ардчилсан засаглалын талаарх онол номлол дээрх үед боловсрогдож, тэдгээр зарчимд тулгуурлан төр, улс төрийн институтуудыг төлөвшүүлж бэхжүүлэх алхам хийгдсэн. Ийм хандлага Англи, Америк, Францын уламжлалт улс төрийн сургуулиуд болох О.Контын позитивизм, А.К.Сен-Семоны социализм, Ж.де Местр, Л.де Бональд нарын консерватизмд түлхүү илэрч байжээ.

Хүн төрөлхтний түүхийн шинэхэн үед хамрагддаг XVIII зууны хоёрдугаар хагасаас XIX зууны эхийг хүртлэх хугацаанд улс төрийн шинжлэх ухааны хөгжил шинэ эрч хүчийг авчээ. Улс төрийн онол, эрин үеийн үзэл баримтлалын тулгуур зарчмууд боловсрогдох эхлэл чухамхүү энэ үед тавигдсан гэж үздэг. Гариг ертөнц дээр өрнөж буй улс төрийн үйл явдлуудыг мэргэжлийн нүдээр харж үнэлэлт дүгнэлт өгөх үүднээс улс төрийн шинжлэх ухааныг бие даасан шинжлэх ухааны хэмжээнд тавин хөгжүүлэх шаардлага, хэрэгцээ байгааг чухамхүү энэ үеэс эхлэн хаана хаанаа хүлээн зөвшөөрөх болжээ. Улс төрийн шинжлэх ухааны ойлголтын аппарат төлөвшиж, арга зүйн үндсэн зарчим, системчлэлийн арга зүй боловсрогдож, нийгэм хүмүүнлэгийн шинжлэх ухааны олон салбар чиглэлүүдэд энэ нь анзаарагдаж эхэлсэн.

Реке Декартын рационализм, Томас Гоббсын рационализм ба абсолютизмын нэгдмэл байдлаар илэрч болох тухай ойлголт, Дэвид Юмын улс төрийн конфликтыг зөөлрүүлж зохицуулах арга механизмын тухай онол арга зүйн үндэслэлүүд дээрхид эерэгээр нөлөөлсөн гэж үздэг.

XIX зуунд улс төрийн шинжлэх ухааны хөгжилд гарсан ахиц өөрчлөлтийг тусгайлан дурьдахгүй байхын аргагүй. Түүхэн үйл явдлаар арвин баялаг энэ зуунд төр эрхийн онол, хууль зүйн шинжлэх ухаанд зарчмын эргэлт гарах эхлэл мөн тавигдсан байна. Үүнтэй уялдан төр эрхийг захиргааны эрхээс зааглах, эрүүгийн эрхийг иргэний хэргээс тусгайлан авч үзэх болсон байна. Эрхийн олон школууд (түүхэн, позитивист, реалист г.м) шинээр гарч ирсэн. Хууль зүйн формализмыг эргэж харах шаардлага гарсны дээр төр, эрхийн чиглэлийн олон асуудлуудыг улс төр, социологийн утга санааны үүднээс тайлбарлах болов.

Улс төр, эрх зүйн судлалд улс төрийн төлөөллийн онол, хууль зүйн позитивизм, социологийн юриспруденц, эрх зүйт төрийн онол, харьцуулсан эрх зүй зэрэг чиглэлүүд шинээр гарч ирсэн. Эдгээрт судлаач Р.Еринг, С.А.Муромцев, Э.Дюркгейм, М.Вебер, И.Бентам, А.де Токвиль нарын дэвшүүлсэн онол арга зүйн үндэслэлүүд тодорхой үүрэг гүйцэтгэсэн байна.

XIX зууны эцэс XX зууны эхэн гэхэд улс төрийн шинжлэх ухаан социал болон хүмүүнлэгийн шинжлэх ухаанаас тусгаарлагдан бие дааж хөгжих эхлэл бодитой тавигдсан гэж үздэг. Энд Европ, өрнөдийн эрдэмтэд сэтгэгчдийн онолын үндэслэл, судалгааны урсгал, чиглэлүүд тодорхой үүрэг гүйцэтгэжээ. Юуны урьд Германы эрдэмтэд И.Кантын "эрх зүйн сургууль" болон Г.В.Гегелийн "эрхийн философ"-ийг энд дурьдаж болох байна.

Францын судлаач П.Фаврын үзсэнээр улс төрийн шинжлэх ухааны төлөвшилд дорвитой түлхэлт өгсөн хоёр чухал үйл явдал хагас зууны дотор шинжлэх ухаанд анзаарагджээ. Энэ нь 1871 онд Э.Бутли "Улс төрийн шинжлэх ухааны «чөлөөт» сургууль"—иа байгуулсан болон 1913 онд А.Зигфридийн "III республикийн үе дэх баруун францын улс төрийн зураглал" хэмээх бүтээл хэвлэгдэн гарч нийтийн хүртээл болсон явдал юм. Түүхэн энэ хоёр үеийн хооронд улс төрийн шинжлэх ухааны хөгжилд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн олон бүтээл хэвлэгджээ. Тухайлбал: П.Жане "Улс төрийн шинжлэх ухааны түүх болон ёс суртахуунтай түүний холбогдох нь" (1851 он); Э.де Парье "Улс төрийн шинжлэх ухааны зарчмууд" (1870 он); Э.Шеврьер "Улс төрийн шинжлэх ухааны элементүүд" (1871 он); Э.Акола "Улс төрийн шинжлэх ухааны философи" (1877 он) болон улс төрийн шинжлэх ухаанд сонгодог бүтээлүүд гэж алдаршсан А.Эрсаны "Төрийн «үзэл санаа»" (1896 он) болон А.Мишлегийн "Ардчилсан улс төрийн номлол" (1901 он) зэрэг бүтээлүүд ордог.

Англид XIX зууны төгсгөлөөс Лондоны их сургуулийн дэргэд "Эдийн засаг, улс төр судлалын сургууль" байгуулагдсан үеэс улс төрийн шинжлэх ухаан бие даасан чиглэл болж төлөвших эхлэл тавигдсан гэж үздэг судлаачид цөөнгүй байдаг. Лондоны их сургуулийн дараагаар Оксфорд, Кембриж, Манчестер, Ливерпулийн их сургуулиудад улс төрийн үйл явдлуудын талаар тусгайлан үзэх болж, Э.Баркер, Д.Коул, Г.Ласки, Ч.Мэннинг, У.Робсон, Г.Файнер зэрэг эрдэмтэд сургалтыг нь удирдан явуулж байжээ.

Америкт Ф.Либерийг улс төрийн бодлогод хийх системчилсэн судалгааны үндсийг тавигч гэж бас үздэг. Тэрээр 1857 онд Колумбын коллежийн (хожим нь их сургууль болсон) профессороор томилогдон "улс төрийн философи" гэсэн лекц уншиж эхэлсэн бөгөөд түүндээ төр эрхийн онол болон "улс төрийн ёс зүй"-н асуудлыг голлох байранд тавьж байжээ. Д.Бержесийн "Улс төрийн шинжлэх ухаан болон Үндсэн хуулийн харьцуулсан эрх зүй" (1890 он) бүтээлийг улс төрийн шинжлэх ухааны төлөвшилд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн гэж Америкчууд бас үздэг. Улс төрийн шинжлэх ухаанаар

дагнасан мэргэжилтэн бэлтгэх, нэгэн сэдэвт зохиол бичиж эрдмийн зэрэг хамгаалах систем анхлан энд төлөвшсөн.

Америкт 1903 онд улс төрийн шинжлэх ухааны холбоо байгуулагдсан. Энэ үеэс эхлэн "Америкийн улс төр, социал шинжлэх ухааны академийн мэдээ" (1903 он), Америкийн улс төрийн шинжлэх ухааны тойм" (1906 он); "Улс төрийн шинжилгээ" (1939 оноос хойш тасралтгүй гарч байгаа) зэрэг эрдэм шинжилгээний сэтгүүлүүд нийтлэгдэх болов.

Орос оронд хамжлагат ёсыг халсан болон нийгмийн амьдралын бусад хүрээнд хийгдсэн реформууд, шүүх тогтолцоо, арми, нутгийн захиргааны реформ зэрэг нь эрх зүйт төр, иргэнлиг нийгмийн тогтолцоог бүрдүүлэх анхны эх суурийг тавьсан гэж үздэг. Энэ үед К.Д.Кавелины "Орос оронд тариачдыг чөлөөлөх тухай дурсамж" (XIX зууны дунд үе); Б.Н.Чичерины "Хамжлагын нөхцөл байдлын тухай" өгүүллэг болон "Улс төрийн сургаалын түүх" (5 ботиор 1877 оны үед), "Эрхийн философийн талаарх дурсамжууд" (1901 он), "Ардын төлөөллийн тухай" зэрэг бүтээлүүд нийтлэгдсэн нь олны улс төрийн ухамсар сэргэхэд хүчтэй нөлөөлсөн. Тэрчлэн И.В.Михайловский, Л.И.Петражицкий, П.И.Новгородцев, И.А.Ильин, Б.П.Вышеславцев, К.Н.Алексеев, С.Л.Франк, С.И.Гессен, М.М.Ковалевский болон эрхийн философийн чиглэлд Е.Н.Трубецкий, Н.А.Бердяев, В.С.Соловьев нарын бүтээлүүд нийтлэгдсэн нь улс төрийн шинжлэх ухааны хөгжилд эерэг нөлөө үзүүлжээ.

Улс төрийн шинжлэх ухаан гэдэг ойлголт маань өөрөө өргөн утга агуулгыг илэрхийлдэг бөгөөд заримдаа тодорхой бус утгыг илэрхийлдэг ч тал бий. Түүний хүрээнд улс төрийн философи, эрх зүй, улс төрийн түүх, төр эрхийн болон улс төрийн институтын шинжилгээ, түүгээр ч зогсохгүй улс төрийн эдийн засгийг хамруулж үздэг. Үүнтэй холбогдуулан зарим нэгэн сонирхолтой баримтыг хэлбэл, 1903 оны 6 дугаар сард францын философийн нийгэмлэгт нэрт сэтгэл зүйч Г.Тард нэгэн сонирхолтой илтгэл тавьжээ. Түүндээ шинжлэх ухааны ангиллын талаарх О.Конт, А.-А.Курно нарын байр сууринд харьцуулсан шинжилгээ хийхийг оролджээ. Г.Тардын үзсэнээр О.Конт таван үндсэн суурь шинжлэх ухаан байна гээд, тэдгээрийн дэс дарааллыг тогтоохдоо: 1) математик; 2) физик-хими; 3) асторонсми; 4) биологи; 5) социологи гэжээ. Гэвч А.-А.Курно: 1) математик; 2) физикийн шинжлэх ухаанууд; 3) биологийн шинжлэх ухаанууд; 4) сэтгэлгээний тухай шинжлэх ухаанууд; 5) улс төрийн шинжлэх ухаанууд гэсэн байгаа юм. Энэ бол улс төрийн шинжлэх ухааныг бусад шинжлэх ухаантай адил гүвшинд авч үзсэн бас нэг жишээ билээ.

Нэрт философич, социологич О.Конт, Г.Спенсер, Л.Уорд болон улс төрийн философич М.Вебер, Э.Дюркгейм, В.Парето нар төр, улс төрийн институтийг шинжлэн судлах явцдаа хийсэн дүгнэлтэндээ улс төрийн шинжлэх ухааныг философи, юриспруденц, улс төрийн эдийн засаг мэтийн классик шинжлэх ухаануудын "охин" шинжлэх ухаан гэж үзсэн байна. Үнэхээр ч улс төрийн шинжлэх ухаанд улс төрийн нам, парламентат ёс, засаглал хуваарилалт, сонгуулийн систем зэргийг түлхүү авч үзэж байгаа нь бусад шинжлэх ухаануудаас ялгарах гол онцлог шинж бөгөөд чухамхүү үүгээрээ ч социологи, улс төрийн эдийн засаг, түүх, юриспруденц зэрэг шинжлэх ухаанаас ангид байхыг шаардаж байгаа юм.

М.Вебер үзэхдээ: "улс төрийн үйл явдлууд бол өөрийн түүх, өөрийн гэсэн өвөрмөц хөгжлийн логик бүхий бодит үзэгдэл" гэжээ. Улс төрийн бодлого бол үйлдвэрлэлийн харилцаа, хөдөлмөрийн хувиарт нөлөөлөөд зогсохгүй, засаглалын бүтцүүдэд адил хэмжээгээр нөлөөлдөг гэсэн санааг тэр мөн анхлан гаргаж тавьсан. Бюрократын онол, ардчилсан тогтолцооны үндсэн парадигмыг ч М.Вебер анхлан томъёолжээ. К.Маркс, М.Вебер нарын дараагаар гарч ирсэн В.Вильсон, Ж.Брайс, В.Парето, Р.Михельс, Г.Моска зэрэг улс төрийн сэтгэлгээний алтан үеийнхэн улс төрийн үйл ажиллагаа өөрийн гэсэн хөгжлийн онолоор тодорхойлогдоно гэдгийг нэгэнт хэлцгээжээ.

Г.Москагийн "Засаглалын онол ба парламентын засаглал" (1884 он), "Улс төрийн шинжлэх ухааны үндсүүд" (2 дэвтрээр: нэгдүгээр нь 1896 онд, хоёрдугаар нь 1923

онд нийтлэгдсэн) бүтээлүүд, түүний шавь В.Паретогийн идэвхитэй залгамжилсан байр суурь болон Р.Михельсийн "элитийн циркуляцийн онол", "олигархийн төмөр хуулиуд" зэрэг нь аль ч улс төрийн системд бодит улс төр нь янз бүрийн элит бүлэглэлүүдийн хоорондын засгийн эрхийн төлөөх өрсөлдөөн, тэмцэлдээн болон эрх мэдэл солилцоор тодорхойлогдоно гэдгийг шинжлэх ухааны үүднээс нотолсон.

Тийм ч учраас улс төрийн шинжлэх ухааны үндсэн зорилго бол элит судлал, засаглалын эрх мэдэл солигдолтын зүй тогтлын онцлогийг гаргаж тавих явдал гэж тэд үзжээ.

Цаг хугацааны хувьд дээрхи үйл явдлуудтай зэрэгцэн орчин үеийн улс төрийн социологийн шинжлэх ухааны үндэс тавигдаж эхэлсэн. Түүнд М.Веберийн бүтээлүүд болон Р.Михельсийн "улс төрийн намуудын социолог", М.Я.Острогорскийн "Ардчилал ба улс төр намууд" (1878 онд 2 дэвтрээр нийтлүүлсэн суурь судалгааны эмхтгэл), А.Бентлийн "бүлгийн онол" зайлшгүй орно. Төр, нийгмийн харилцааны хуульчлагдсан эрх зүйн цаана халхавчлагдан нөхцөлдсөн бүлгүүдийн үйл ажиллагаа нь тухайн нийгмийн улс төрийн амьдралыг бодитойгоор тодорхойлогч хүчин зүйл гэдгийг А.Бентли бүлгийн онолдоо дэвшүүлсэн бол судлаач П.Одегард, Э.Херринг, Ф.Поллак, Э.Шатшнайдер, Э.Лейзерсон нар түүний үзэл санааг амжилттай үргэлжлүүлснээр алдартай "сонирхлын бүлгийн онол"-ыг нээсэн байна.

М.Я.Острогорский, Ж.Брайс, В.Вильсон нар ардчиллын онол, засаглалын үндсэн хуульт тогтолцоо, төлөөллийн ардчилал, сонгуулийн систем, олон намын тогтоцлоо зэрэг улс төрийн шинжлэх ухааны тулгуур чиглэлүүдийг цаашид хөгжүүлэхэд бодитой хувь нэмэр оруулжээ.

Энэ бүхний үр дүнд XIX зууны эцэс гэхэд байгал, нийгмийн шинжлэх ухааны зааг ялгааны үндсэн шалгуурууд тодорхойлогдсон байна. Улс төрийн шинжлэх ухааны хувьд Европын орнуудад эмпирик болон онолын шалгуурын синтез байдлаар хөгжсөн байхад Англисаксоны орнууд ялангуяа Америкт позитивизмын чиглэлийг барьж хөгжин байгалын "тодорхой" шинжлэх ухааны хэлбэрээр төлөвших боломжтой болжээ.

Германы хувьд улс төрийн шинжлэх ухаан улс төрийн институтын социолог гэдэг утгаараа давуутай төлөвшжээ. Судалгааны объект нь төр гэдэг утгаар нь улс төрийн шинжлэх ухааныг төрийн социолог байдлаар үзэх хандлага ч түгээмэл байдаг. Гэхдээ энд улс төрийн шинжлэх ухааны хөгжилд Германы сонгодог философийн уламжлал нөлөөлсөн тал бий байх.

Улс төрийн шинжлэх ухааны төлөвшилд Н.Макиавеллийн болон Аристотелийн гэсэн хоёр үндсэн чиглэл (школа) байсан талаар Г.Люббе, К.Байме нар асуудал анхлан дэвшүүлсэн. Н.Макиавеллийн сургуулийнхны зорилтыг Ф.Бэкон амжилттай хэрэгжүүлсэн гэх бөгөөд эл чиглэлийг баримтлагчид хамгийн идэвхитэй үйл ажиллагаатай засаглалыг төлөвшүүлэхэд судалгаа шинжилгээний ажлаа чиглүүлэн иржээ. Тэгвэл Аристотелийн сургуулийнхны гол төлөөлөгчид Т.Гоббсыг нэрлэдэг. Эл чиглэлийг баримтлагчид нийгмийн дэвшилттэй тогтолцоог төлөвшүүлэхэд үйл ажиллагаагаа зориулж иржээ. Зарчмын хувьд ялгаатай ч аль алиныг нь буруутгахын аргагүй энэ хоёр үндсэн чиглэлийн аль нэгийг барин эрдэмтэд судлаачдын олон үеийнхэн ажилласан нь ойлгомжтой.

Т.Гоббсын бас нэгэн тэмдэглэлээс харахад Ньютон, Коперник, Кеплер, Галилей нарын байгалын шинжлэлийн ололт, нээлтүүдтэй эн зэрэгцэхүйц (байгалын нууцыг танин мэдэхийн хувьд) улс төрийн шинжлэх ухааны оновчтой тодорхой (нийгмийн процессыг танин мэдэхийн хувьд) санал дүгнэлт гаргахын чухлыг цохон хэлж байжээ.

Их сэтгэгч П.Лилиенфельд 1872 онд нийтлүүлсэн "Социал шинжлэх ухааны ирээдүйн талаарх сэтгэмж" хэмээх бүтээлдээ хязгаарлалтай нийгмийн онолын загварыг боловсруулах оролдлого хийжээ. Эдийн засгийн амьдрал бол нийгмийн физиолог нь,

эрхийн институтын систем бол нийгмийн морфолог нь, засгийн газар бол нийгмийн мэдрэлийн систем нь гэсэн эрэгцүүлэн бодууштай нэн сонирхолтой санаа ч энд бий.

Германы судлаач Р.Михельс "явцуу олигархийн гарт засаглалын эрх мэдэл төвлөрөх хандлагатай" гэсэн санааг дэвшүүлж байсан бол Английн эрдэмтэн нийгмийн сэтгэл зүйч Ж.Уоллес "Үндэсний мэдрэмж, соёл болон социал бусад факторуудаар илрэх хүний төрөлх чанар болон түүний улс төрийн үйл байдлын хооронд органик холбоотой болохыг анхлан тогтоожээ. Г.Ласки, Э.Баркер, Коул нар хожим хойно нь (XX зууны 50-иад онд) улс төрийн үйл ажиллагаан дахь ухамсарлагдсан болон зорилгогүй сэдлүүдийн зааг ялгааны тухай асуудлыг хөндсөн байдаг.

Америкийн судлаач Ч.Мерриэм, Г.Ласуэлл нар улс төрийн шинжилгээндээ психолог, психоанализ, эмпирик болон социологийн шинжилгээний зарим аргыг авч хэрэглэсэн нь тухайн шинжлэх ухааны хөгжилд чухал ахиц өгчээ. Ч.Мерриэм удирдлагын процесст үрдүнтэй ажиглалт хийхийн тулд эдийн засаг, статистик, түүх, антрополог, газарзүй, сэтгэл зүйн судалгааны аргыг улс төрийн шинжилгээнд хэрэглэх санал дэвшүүлсэн байна. Ч.Мерриэм улс төрийн шинжилгээний төлөвшил хөгжлийг 3 үе шатаар ангилж авч үзжээ. Үүнд: Нэгдүгээр үе нь 1850 оныг хүртэлх буюу-априор дедуктив үе, хоёрдугаар үе нь 1850-1900 он хүртэлх буюу түүхэн-жишилтийн үе, гуравдугаар үе нь 1900-аад оноос XX зууны 20-иад он хүртэлх үе буюу ажиглалт, хэмжилтэнд шилжих үе.

XX зууны 20-30 оныг хүртэл АНУ-д улс төрийн бодлого, үйл ажиллагааны талаар бусад шинжлэх ухааны үнэлэмж, хэмжүүрт нөлөөлөгдөхгүй "цэвэр" шинжлэх ухаан бий болгох санал дэвшигдэж байжээ. Тийм ч учраас дэлхийн II дайны төгсгөл хүртэлх хугацаанд улс төрийн шинжилгээ нийтийн засаглал, нийтийн эрх зүй, улс төрийн намууд ба шахалтын бүлэг, конгресс болон гүйцэтгэх засаг, штатын болон нутгийн удирдлага гэсэн салбаруудаар дамжин хэрэглэгдэж байсан. Гэтэл эл байр суурийг шүүмжлэгчид ч бас цөөнгүй байжээ. Тэдний нэг нь Ж.Кэтлин байв. Тэрбээр "Улс төрийн бодлогын шинжлэх ухаан ба арга зүй" (1927 он) гэсэн номондоо "цэвэр" шинжлэх ухааныг төлөвшүүлэх тухай санааг эрс шүүмжилжээ. Энэ үед Америкийн улс төрийн шинжлэх ухааны төлөвшилд сциентич хэлбэрийн позитивизм давамгайлж байсан талаар А.Соумит, Ж.Таненхауз нарын бүтээлд тэмдэглэгджээ.

Тодорхой нөхцөл байдлын улмаас 1923-1938 онуудад их дээд сургуулийн багш нарын тэн хагасаас илүү нь болон эрдэм оюуны олон шилдэг төлөөлөгчид Германыг орхин оджээ. Тэдний дотор алдарт З.Фрейд, К.Левин, Г.Маркузе, К.Мангейм, Э.Фромм, Т.Адорно нар байсан гэдэг. Иймэрхүү хувь заяаг бусад орны сэтгэгчид түүний дотор Орос орны эрдэмтэд эдэлжээ. Н.А.Бердяев, О.Н.Лосский, С.Л.Франк, П.Б.Струве, В.В.Зиновьевский, П.Сорокин нар Орос орноо орхин гарахад хүрч, бас олонхи нь ГУЛАГ-ийн лагериудад цөлөгдөж байжээ.

Дэлхийн II дайны дараах үед улс төрийн шинжлэх ухаан огцом өсч хөгжих шатандаа оржээ. Ингэснээр түүний үндсэн бүтцэд дараах чиглэлүүд шинээр хамрагдах болов.

Үүнд:

- улс төрийн системүүд
- улс төрийн үйл явдлууд (процессууд)
- улс төрийн намууд
- сонирхлын бүлэг болон улс төрийн хөдөлгөөн
- улс төрийн үйл байдал ба улс төрийн соёл
- улс төрийн процесс дахь олон түмний санаа бодол ба олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл
- улс төрийн хошуучлал ба элитүүд
- корпоративизм ба неокорпоративизм
- улс төрийн үзэл суртал ба улс төрийн сургаалын түүх
- улс төрийн философи ба бусад чиглэлүүд

1948 онд Парижид ЮНЕСКО-гийн санаачлагаар улс төрийн шинжлэх ухааны тулгуур асуудлаар олон улсын бага хурлыг хуралдуулжээ. Энэ хурлаас улс төрийн шинжлэх ухааны үндсэн чиглэлүүдийг тодорхойлох оролдлого хийж 4 үндсэн блок (багц) асуудлыг дэвшүүлжээ. Үүнд:

- I. Улс төрийн онол:
 - а) улс төрийн онол ба үзэл баримтлалын түүх
- II. Улс төрийн институтууд:
 - а) Үндсэн хууль;
 - б) Төв удирдлага;
 - в) Мужийн болон орон нутгийн удирдлага;
 - г) Нийтийн засаглал;
 - д) удирдлагын эдийн засгийн болон социал функцүүд;
 - е) улс төрийн институтуудын харьцуулсан шинжилгээ;
- III. Нам, бүлэг, олон нийтийн санаа бодол:
 - а) улс төрийн намууд;
 - б) бүлэг, холбоод;
 - в) захиргаа, удирдлагад иргэдийн оролцоо;
 - г) олон нийтийн санаа бодол
- IV. Олон улсын харилцааны асуудал:
 - а) Олон улсын бодлого;
 - б) Улс төрийн бодлого ба олон улсын байгууллага;
 - в) Олон улсын эрх зүй

1949 онд ЮНЕСКО-гийн ивээл дор олон улсын политологчдын холбоо байгуулагдсан бөгөөд жил бүр болдог холбооны хурлаар зарчмын асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэж ирсэн нь улс төрийн шинжлэх ухааныг төлөвшүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэжээ. Үүнтэй уялдан Францад Үндэсний захиргааны сургууль, Парижийн их сургуулийн дэргэдэх улс төрийн шинжилгээний институт, улс төрийн шинжлэх ухааны үндэсний фонд, францын улс төрийн шинжлэх ухааны холбоо зэрэг мэргэжлийн байгууллагууд бий болж М.Дюверже, Б.де Жувенел, Ж.Бюрдо, Ж.Ведел, М.Прело, П.Фавр нарын шилдэг эрдэмтэд улс төрийн шинжлэх ухааны тодорхой чиглэлүүд болох конституционализм, төр ба засаглал, улс төрийн систем ба дэглэм, нам, намын системээр түлхүү мэргэжин судалгаа явуулж эхлэв.

Англид улс төрийн шинжлэх ухаан түүх-философийн чиглэлийг даган хөгжсөн. 1950 онд Г.Лоска, Д.Брюген, Ч.Уильсон, М.Оукшат болон бусад нөхдийн санаачлагаар Нэгдсэн гүрний улс төрийн шинжилгээний нийгэмлэг (АПИСК) байгуулагдаж, "Улс төрийн шинжилгээ" (одоо ч нийтлэгдэж байгаа), "Британы улс төрийн сэтгүүл", "Засгийн газар ба сөрөг хүчин", "Улирал тутмын улс төрийн сэтгүүл" зэрэг тогтмол хэвлэлүүд байнга гарч эхэлжээ.

Америкт: улс төрийн шинжлэх ухааны уламжлалт чиглэлүүд амжилттай хөгжсөний дээр бусад олон салбар чиглэлүүд шинээр төлөвшиж, судалгааны аргууд нь нэмэгдэж олширсон. Тухайлбал: Д.Трумэн, Д.Истон, Р.Тейлор нарын "Улс төрийн хүчнүүдийн тэнцвэржилтийн онол", Р.Даль, Ж.Сартор нарын "Ардчиллын онол", Г.Ласуэлл, Р.Миллс нарын "Элит ба элитизмын онол", Ж.Кэтлин, Ч.Мерриэм, Г.Моргентау нарын "Засаглалын үзэл, хяналт, нөлөөний тухай концепци", Д.Истон, К.Фридрих, К.Дойч, Г.Шилс, Р.Арон "Орчин үеийн улс төрийн системийн шинжилгээний асуудал", М.Дюверже, У.Берихэм, Ж.Сандквист, К.Байм нарын "Намын системийн онол" Т.Парсонс, Ч.Бернард, Р.Мертон нарын "Улс төрийн ертөнцөд хийх бүтэц-үүргийн шинжилгээ", С.Липсет, Л.Коузер нарын "Улс төрийн бодлого дахь зөрчил, зөвшилцлийн үзэл баримтлал" дэвшигдэн гарсан нь улс төрийн шинжлэх ухаан орчин үеийн төрхөө олоход чухал үүрэг гүйцэтгэжээ.

Өнөө үед улс төрийн шинжлэх ухааны хүрээнд улс төрийн социологи, харьцуулсан улс төр судлал зэрэг нь бие даасан чиглэлүүд болж хөгжиж байна. Постсоциалист орнуудад XX зууны 90-ээд оноос эхлэн улс төрийн шинжлэх ухааныг сонгодог утгаар нь судалж эзэмших боломж нээгдэв. Улс төрийн шинжлэх ухааны үндсэн аспектиудыг үзэхийн зэрэгцээ судалгаа шинжилгээний ажлыг өндөр түвшинд хийх боломжтой болоод байна. Энэ нь манай орон ардчилалд хөл тавьсан богино хугацаанд олсон үндсэн ахиц ололтын нэг билээ.